

Egy lovas rendőr nézegeti
a kardját, vagy magát a kardján,
ha lenne valaki a karomon,
szép is lenne, ahogy az első
fényekben ez a kentaur
talán azon gondolkodik,
hogyan legyen ló, hogyan
legyen ember. Ha olvasnál,
Uram, elsiklanál a részletek
fölött, de Te a másik oldalon
állsz az írások szerint. Minden
hajszál a Tiéd, ez az idegen
is a számban, meg az enyéme
azon a női ingen, ahogy
előcibálom alig nyitva a táskám
száját, fennakad ez-az a cipzár
fogazatán, az is a Tiéd, Uram.

Neked minden tetszik. Kérdezi
a hajléktalan, komolyan nekem
adja, Uram, rég szagoltam nőt,
és még egy ilyen finomat. A
gyűrűsujj mind megfőzte.
Ragyogni kezd, mondhatnám
úgy is, hogy ragyogni kezdtél,
belefulladnék egy
pocsolyába is, de csak úszni
tanítottál meg, csak úszni
tudok.

Kornis Mihály

HALLELUJA*

[...] Az örvény egy önismereti folyamat leglényegesebb történése. Itt közel kerül az ember a maga végéhez. Át is lábal rajta, aki tud. Körül is nézhet, aki bírja. Ha nem bírja, ostoba volt, amikor beavatást kért. Az is tévedett, aki beavathatónak tekintette. Imádtak a szüleim, ez minden szerencsém. Elejétől végig úgy bízom magamban, ahogyan ők bennem. Igenis a pofámba kellett vágnom, hogy szabadulni akarok a direkt politikálás

* Részlet a HOL VOLTAM, HOL NEM VOLTAM című, a Kalligram Kiadónál megjelenő könyvből. A kérdező Révai Gábor.

egész világától, mint előtte a színházétól. Én egy ilyen kis szökös vagyok. Miért akarok szabadulni? Mert nem arra kell mennem. Hogy merek? Mire föl? A tehetséges író. Aki nem tud írni. Rajtam már sajnálkoznak. Nem baj, gondoltam, ha a fejemben csak, ha csak életem utolsó másodpercében is a képzeletemben, de egyszer megírom, amit akarok, mint Borges egyik novellahőse, nekem az is elég. Mikor idáig jutottam, akkor álltam talpra.

Azért nem ártana, ha mondanál valamit a kettő közötti történekekről. Épp bele akartál halni a szegyenbe. Ezt értem. De mitől álltal talpra? Mi történt a kettő között?

Egy évig még egyre rosszabbul voltam. A terápián kívül nem volt semmi, teljesen elszigetelődtem. 1979 tavaszán a doktornő is elment szülni, én viszont még nem tudtam dolgozni, és azt hittem, megbolondulok. Időnként reszkettem, elsötétült előttem a világ. Csak a szorongást éreztem. Azért is dolgoztam, nem tágítottam, reménykedtem, de nem jött a segítség, amiért sóvárogtam, hisz nem sokkal korábban három évig folyamatosan kaptam. Kínomban már naplót írtam! Öt-hat órát kotlottam a füzetem előtt, a penészes vári lakás pirinyó konyhájában, a földszinti vasrácsos ablak párkányára fektetett írópultra könyökölve. Ott esett jól ülni. Görcsöltem. A gyomrom is fáj... Egy rövid novella megírására sem voltam valamiért képes. Egyik nap, mikor már támolyogtam, hólatyakos melegfront volt, '79 kora tavasza, szédelegtem az utcán, a Vörös Csillag mozi előtt leszóltított Fodor Géza. És hosszan dicsért. Szólni se tudtam.

Azt mondja, [Petri] Gyuritól meg mindenkitől összeszedte az összes szövegemet, ami a városban kering. Fodor a világon a legkimértebb ember volt, aki a későbbi életünk során szívesebben szidott, még többet elemzett, ha beszéltem hozzá, vagy csak komoran bólintott, annál is többször kinevetett, de akkor, képzeld, azt mondja: mint Zsámbékiék szerveződő, új Nemzeti Színházának frissen szerződötett dramaturgja, ő ezennel darabot kér tőlem. Csak néztem. Miért? Két okból. Először is, a maga részéről eleméntárisan tehetségesnek tart. Másodszor, olvasta azt a drámatöredéket, amit 1975 vége felé, Zsámbéki felkérésére írtam, és úgy gondolja, abban ott van egy darab. Nem fog menni, mondtam, nem tudok drámát írni. Dehogynem. Majd meglátod. Honnan veszed? Ott voltam sok felolvasásodon, te jeleneteket írsz, monológokat, azt mondja, ma nem ír erősebb dialógust senki. És a novelláid olyan látomások, amiknek a felépítettsége satöbbi, satöbbi. Van érzékem a dramaturgiához.

Azt hittem, viccel. A Főiskolán elhitették velem, hogy én nem az vagyok, akinek hiszem magam, Fodor meg azt mondja, te pontosan azt tudod, aminek hiányában a többiek fabrikálnak. Spekulálnak, agyalnak. Amit regényben lehet, de novellában és drámában nem megy. A novella se epika. Csehov ezért nem írt regényt. Te is darabot írsz, életvázlatokat, akármit csinálsz. Utálom a színházat, közöltem. Azért, mert értesz hozzá, mondta, és legyintett. Kezdttem jobban érezni magam. Öt éve nem is láttam színházi előadást, mondtam. Ne hencegj, mondta ő, ne nekik írj, csak nem képzeld. Ne is a színészeknek, az lenne a legrosszabb, ne a Zsámbékinak. Hanem? A színházat írás közben el kell felejtetni. Magadnak írj a lelked színpadán. Gyere fel hozzám, mondta, megadom a címem, először megbeszéljük, hogyan fogjál hozzá, és minden héten elhozhatod, akár többször is, amivel elkészültél. Hozhatsz félig kész jeleneteket...

Ez volt a szigoráról híres Fodor Géza. Ő azt dédelgette, aki bajban volt. Békés Paliról is akkor írt hosszan és mélyen, amikor már senki nem foglalkozott vele, másfél évvel a rettentően korai halála előtt.* A sikeres íróbarátokkal szemben viszont ostort használt. Kezdetben úgy bánt velem, mint egy eltévedt gyerekkel. Úgy babusgatott. Ő akkor úgy

* Fodor Géza: BÉKÉS PÁL-OLVASÓNAPLÓ. *Holmi*, 2008. október.

hitt bennem, ahogyan Petri az első néhány évben, meg az utolsó kettőben. Gyuri akkor már nem olvasott engem, senkit sem, hacsak nem szakácskönyvet. És nagy verseket írt a közelgő haláláról. Azt hiszem, a halálát is úgy szerette volna megcsinálni, ahogyan egy ételt, meg mint a verseit, fenségesen és bátran. Fodor Géza zárta le a szemét. Kedves, kedves fiú vagy, azt mondta.

Ez így már egy kicsit „földközelibb”, bár én sem hiszem, hogy a dolgok véletlenül történnek meg az emberrel.

Tehát elmentem Gézához, ez most 1979, talán rögtön másnap, hogy mi legyen ennek az elképzelhetetlen-hogy-én-meg-tudom-csinálni darabnak a szerkezete – aztán egy pillanat alatt, nagyokat nevetve együtt kitaláltuk! Nem tudom, hogy van ez. Valakiről szóljon, akiről nem lehet tudni, hogy öt éves vagy harmincöt, egyszerre mind a kettő, jedermann a létező szocializmusban, mint az én csomó novellámban, a nagypapával, vagyis a szenilis-feldolgozatlan múlttal összezárva. Egymásra vigyáznak egymás emlékezetében. Képzletében. Vidám rémképek – míg a felnőttek haza nem jönnek. Apa. Valóság nagybátyám, ahogy Bereményi írta. Ők ketten elbliccelik az életüket. Nem csinálom meg a leckém, mint már nagyapám se, nem Istenért élek, mint már nagyapám se. Úgy múlik el az életem, hogy nem veszem észre. Pedig végig egymásban vagyunk. Ezt találtam ki Géza szeme előtt, attól ihletve, hogy ő a közönségem, hogy az történi majd a színpadon, amit én ébren megálmodom. Ahogy az ember fején átsuhannak az asszociációk. És akik bejönnek a lakásba, egy kis cselekmény végett, azok vagy az altergóm, Lebovics Ernő képzletének szülőttei, vagy a nagypapa szenilis szorongásának kivételűsei, voltaképp a sültmagyar, az önmagáról el- és megfeledkezett valóság. A fontosabb szerepeket majd az apám játssza.

A HALLELUJA a főszereplő tudatában játszódik. Ezt adta hozzá az önismereti kurzus. Amire Géza nem is kérdezett rá. Csak mondtam, hogy analízisbe járok. De most szünet van. Amíg írtam a darabot, és szaladgáltam fel hozzá, az ihlet mámorában fel sem tűnt nekem, ő meg nem tartotta szükségesnek közölni velem, hogy közben elhagyta az ifjú felesége, és magával vitte mind a két fiát is – hogy nem vettem észre! A többiek sosem voltak otthon. Egyedül voltunk mindig. Nem vettem észre! Az én születő HALLELUJÁ-mban ugye, ezzel szemben – vagy evvel párhuzamosan? – állandóan betör a lakásba a rémség, a szocializmus hétköznapija így vagy úgy... De Géza hallgatott. Egy nyáron át hallgatta a felolvasásomat. És még nevetett is! Ez igazi hőstett volt. Amellett, hogy tragédia. Az övé, az ő élete, amivel nem terhelt. De mégiscsak diadal volt számára is, hogy pillanatok alatt írtam egy darabot!

Úgy segített a megírásában, ahogy csak ő tudott, senki más a világon. A pusztá lénye úgy hatott rám, mint a logosz jelenléte. Elemezni tudta a még le sem írtat. Ami elképesztő. És nagyon jó, keserű ötletei voltak. Alighanem úgy élhette túl, ami az életében történt, ha beletemetkezett a HALLELUJÁ-ba, illetve az alakuló Nemzetivel kapcsolatos millió teendőjébe. Én csak ősszel tudtam meg, akkor döbbsentem rá, hogy ő nem kötötte az orromra, hogy ráomlott a ház. Nem zavart meg a lázas, boldog ihletben... Hogyan bírta ki? Én nem tudtam volna. Ilyen ember nincs több. Honvágyam van utánuk, Géza és Gyuri után.

Igen, ez rá is jellemző, de valóban, rád is, hogy nem vetted észre. Szokás szerint csordultig voltál magaddal.

Szégylellem? Mit csináljak, mondd meg. Ha valóban narcisztikus volnék, mint már egyszer mondtad a beszélgetéseink során, sokkal jobban vigyáznék magamra. Nem valószínű, hogy elmesélném neked hajdani boldogságom egyetlen vonatkozását, ami alkalmas arra, hogy kinevethessenek érte. Fantasztikus két hónap volt! Amikor a for-

dulatok motorját egy óra alatt ketten összehoztuk, Géza azt mondta: menj haza, és ha eszedbe jut egy mondat, azonnal írd le. Töredékeket írd! Később meglátjuk, mit hova teszünk. Ez döntő javaslat volt. Olyat találtunk ki, amit bárhol kezdhettek, egyről van szó, mindig más formában: Lebovics és az Öreg életébe éppúgy bele lehet gyalogolni, ahogyan a le hazudott diktatúra – ami Magyarországon mindig szokott lenni, és mindig le van hazudva – állandóan belegyalogol a privát életünkbe. Nem hagynak békibe. Ezt a helyzetet a nézők érteni fogják. Olyan abszurdot írok, ami mégis mindenkinek egészen világos. Ezért komikus.

Az első pár napon tényleg csak dialógustöredékek jutottak eszembe, de azután – mivel életemben először el mertem fogadni magamtól azt, ami nem kész – megírtam egy jelenetet, amiben Lebovics volt osztálytársa lakáshivatalnak nézi a lakást, őt meg korrumpálhatónak – Sóstai, a zenész, aki egy hatalmas bőgőtokkal jött be, mintha mindketten álmodnák a dolgot... jól szórakoztam, eljátszottam, miközben leírtam, beugrott még két féljelenet, azt is lefirkáltam, rohantam Gézához, ő meg nevetve mondta, de hiszen ez egyelőre úgy jó, ahogy van, a sorrendjük is rendben, haladj tovább. Úgy tűnik, sínen vagy. Egymás után szülsz. Nem tudod? Ez benned a kedves. S az, hogy ő ezt mondja, az én bizalomra éhes énemnek annyira jólesett, hogy sokat rögtönöztem. Mondta: állj! Ha ezt rögtönözted, azonnal írd le. Mit mondtál?

És a lelkemben kitört a tavasz meg a nyár. Nem a hőség, ez a tiszta napfény, a szél, a kék ég, a derűs szélmozgások. Állandó repesés. Hajnalonta írtam, és délig kész is lettem. Na most, hogyan van benne a rosszban a jó: tudod, miért írtam, már kora hajnaltól? Azért, mert ennek az évnak már a reménytelenül terméketlen kora tavaszán rászoktam, hogy virradatkor felkeljek. Azt a szokást vettem fel, hogy sötétedéskor lefekszem, mint az állatok, hogy azután másnap virradatkor, de még koromsötétben magamtól felébredjek. És akkor kimentem a vári Bécsi kapu tér alatt induló függőkertbe vagy a Babits Mihály sétányra, ahol sok eget látni, az egész hatalmas boltozatot a Duna felett. Gondoltam, ha a Nap fel tud kelni, én is fel tudok. Meg tudok újulni. Megnézem a napfelkeltét. Érthetetlen misztérium. Belépődíj nélkül látható naponta. Vajon hányan nézik?

Nem is tudtam, hogy azzal, amit teszek, imádkozom. Láttam, hogy hasad meg a sötétség, hogyan lesz világosság, felkúszik a Nap az égre. Lassan... vagy inkább gyorsan? Meg lehetne vitatni. Na és ezt a nagy égi színjátékot magamba nyelve kullogtam vissza csöppnyi lakásom katyvaszos kis írószobájába, hátha eszembe jut valami. De még sokáig – sokáig? másfél hónap, az sok? – semmit sem írtam, amit irodalomnak tekinthettem volna. De gondold el, milyen volt írni a HALLELUJÁ-t úgy, hogy előtte mindennap láttam felkelni a Napot! A HALLELUJA erről is szól. Már a cím is, meg egyébként is. Egy pillanatban az egész élet, ahogyan átfut bennünk.

Ott jutott eszembe, az lesz a vége, hogy mint Lebovics, felhúszom a bűgőcsigát, ami már az eleusziszi misztériumokban is a földi körforgást szimbolizálta, ezt akkoriban olvastam Kerényi Károly Déméter és Koré-esszéjében, és közben eléneklem a JÁNOS BÁCSI A CSATÁBAN-t. Mert gyerekkoromban is azt énekeltem, és gondoltam, Kádár bácsi is János, és ő is elesett, egy fűszálban. És a Glori, glori, halleluja, amit az amerikai polgárjogi harcosok énekeltek, amikor Pestre jöttek, kommunista nagygyűléseken – „we shall overcome” –, a családom mindig közbezengte, hogy a Glori, glori, halleluja az egy zsidó zsoldárszöveg. Itt a mi istenünket nyíltan dicsőítik. Ihaj. Hát én is akkor, így sirassam el a nagyapám. Így kérjek tőle bocsánatot.

Még évekig kijártam nézni a Napot. Aztán el kellett jönnie egy következő írásgörccs nyomán kirobbanó krízisnek, hogy ettől is teljesen elmenjen a kedvem. De az még messze van... És amikor leültem így hajnalonta a HALLELUJÁ-t írni, jól kialudva, az újra írni

tudás mámorító, lebegő jókedvével, az is szokásom lett, hogy nem vettem le az íráshoz a nagykabátomat, se a sálamat, hanem kitértam az ablak két szárnyát az írópultom előtt, csak dőljön rám a friss tavaszi szél! Nyitott ablaknál írtam, amíg meg nem jelentek a járókelők. Először is egyszerűen jó volt így dolgozni, másfelől tele akartam szívni magamat a virradatkor lehetséges angyali inspirációkkal. Ugyanis főiskolai tanáromtól, dr. Vekerdy Tamástól, aki barátjával, Karátson Gáborral, a festővel együtt tanítója volt egy kisebb baráti társaságnak, egy általuk tartott antropozófiaszemináriumon, azt hallottam – ami aztán alaposan felgyújtotta a képzeletem, talán nem is csak az enyémet, Ascher Tamással együtt kértem meg őket, tartsanak kurzust arról, ki volt Rudolf Steiner, mert ők tudták, mi is szerettünk volna tudáshoz jutni, voltaképp mi az az antropozófia –, hogy dr. Steiner szerint hajnaltájt és alkonyatkor angyaloktól meg mindenféle segítő szellemtől sűrű a lég – már annak, aki megérdemli persze! natürlich –, és olyankor a legnagyobb az inspirációs erő, az agyunk inspiratív állapota. Virradattól reggelig. Ezt a szerzetesek is tudják. És most már én is tapasztalhattam. Jó volt!

Ez talán éppen attól válik valóságossá, hogy hisz benne az ember.

A reményben hiszek, mondtam már, nem a magánistenemben vagy egyházakéban. Amikor a HALLELUJÁ-t elkezdtem írni, történt valami. A régi éneket tönkretette volna, de az akkor születőt épp hogy segítette ez a kisebb katasztrófa. A következő történt: miután már egy ideje virradatkor keltem, és nem ittam alkoholt, fülíg, de valami rettenetesen beleszerettem egy gyönyörű, elérhetetlennek látszó fiatalasszonyba, akit a férje akkortájt hagyott el. Jókedve lett tőlem, átölelt. Édes és jó volt. Ezzel egy időben találkoztam Fodor Gézával, megjött az írhatnékom is, már vagy három hete eredményesen dolgoztam, ezt alig mertem elhinni, amikor a szerelmem, mert talán túl sokat ültem a kis szobában, nem vele foglalkoztam (addig azt hittem, megvan egy életre), hagyott az asztalomon egy rövid levelet: „Szia, hazaköltöztem! Ha akarod, keress meg, elmagyarázom.” És bedobta a lakáskulcsot. A fájdalomtól rosszul lettem, sírva fakadtam, úgy meg is ijedtem. Nem attól, hogy elhagyott. Ismerem már magam. Éjjel-nappal ezzel fogok foglalkozni? Félbehagyom a darabot, és megint nem lesz semmi? Úgy fáj a szívem, mint a népdalban, majd meghasadt... Akkor belém villant, mi lenne, ha úgy vonnám el a figyelmem erről a fájdalomról, hogy a következő perctől nem gyújtok cigarettára? Arra nagyon kell figyelni, az fájni fog. Annak a hiánya fájjon, ne a szerelmemé. Az is iszonyúan fog fájni, de az írásban megvigasztalhatom magam. Vagy nem megy – és jön a kampec.

Az ötletben az volt az új, amit a kurzusban tanultam: a szenvedélyt, ami el akar sodor- ni, máshova, mondjuk az írásba lehet tenni. Át lehet helyezni. És ha én emelem a tétet, én irányítom a dolgot, nem a szükség, át is ugorhatom az újra feltett lécet. No és ez bejött. Mint valami vulkán, akkor kezdtem csak köpködni magamból a jeleneteket! Ilyen pillanatokért érdemes élni. Az előkészületeket, amik éveig zajlanak, a műveim piszkozatát én például sose látom. Én már csak a készet hallom, a mondatok kiszalad- nak a számon, mielőtt leírom. Ahogy Pollákovicsból süll ki az elektromosság Karinythy KÍSÉRLETEZEM-jében. Pollákovics csak áll, és pattog a feje. Nem mondanám racionálisan megalapozottnak a tehetségemet. Nem lehet mindenki egy Robbe-Grillet.

A HALLELUJA csakis akkor elég feszes és jó tempójú, ha Fodor Géza húzásai szerint játsszák, aki abból a gátszakadásból kimentette a csecsemőt, a darabot. Ennek a szöve- ge a *Rivalda* 1980/81-es antológiájában van benne.* Azt a példányt gépelték át oda,

* Lásd még Kornis Mihály *KI VAGY TE?* című drámakötetében (Magvető, 1986).

amiből Zsámbéki, illetve a Nemzeti Színház dolgozott. Az ősváltozat viszont könyvnyi hosszúságú. Végül is azután összesen írtam öt darabot, amiből kettőt-hármat időről időre játszanak a színházak. A főiskolára felvételizők közül igen sokan a darabjaimból választanak bemutatkozó monológot. Olyan érzés volt megírni az első színdarabomat, mintha valakinek, aki eddig háromszor ült autóban életében, azt mondanák, álmodban te terveztél egy Forma 1-es csúcsmodellt, itt van, ülj bele, próbáld ki, a tiéd. Őrületes kétségbeesésben bele is ülsz, felkészülsz, hogy meghalj, aztán begyűjtöd a motort, és – megnyered a futamot. Utána meg mindenki azt mondja: hát ezt azért lehetett tudni előre, ugye te konstruktőrnek tanultál? Pontosán tudod, mitől fut egy kocsi, hja, úgy könnyű. Nem könnyű. Fodor Géza tanította meg nekem a módját. Nem felejttem el hajdani főiskolai drámaíró szakos barátom, a tiszta szívű Pályi Andris, a nagyszerű író meghatott arcát, amikor a Színház folyóirat megbízásából, a HALLELUJA kapcsán riportot készített Zsámbékival és velem. A megjelent riport címét, gondolom, ő adta: KÖNYÖRGÉS SZERETETÉRT. Ő aztán ismer engem. A HALLELUJA a legjobb darabom. Érdemes volt megszületnem, gondoltam, mikor kész lett.

Steiger Kornél

AZ „ÁLLAM” MINT LÉLEKTERÁPIA*

A platóni ÁLLAM jelenkori filozófiai értelmezései két téma köré szerveződnek: a mű etikai/pszichológiai és metafizikai/episztemológiai gondolatainak interpretációja áll az érdeklődés homlokterében. Az etikai/pszichológiai tanulmányok java része az igazságosság fogalmát elemzi az ÁLLAM I., II., IV., IX. és X. könyve alapján,¹ valamint a lélek/állam analógiának a mű II., IV. és IX. könyvében fölmerülő problémáira keres megoldást.² A metafizikai/episztemológiai értelmezés az V., VI. és VII. könyv alapján tárgyalja a tudás és a vélekedés megkülönböztetésének kérdéseit, az erre a distinkcióra épülő idealméletet és a Nap, a Vonal és a Barlang allegóriáját.³

A következőkben egy olyan értelmezés kereteit próbálom fölvezetni, amely az ÁLLAM tanításának lélekkerápiai vonatkozásait helyezi előtérbe. Lélekkerápián az antik filozófiának azt az attitűdjét értem, amelyet Pierre Hadot így fogalmaz meg: „*Minden filozófiai iskola úgy tartja, hogy a szenvedés, a zavarodottság és az öntudatlanság elsődleges forrásai a szenvedélyek, a rendezetlen vágyak és az eltűzött félelmek. A gond eluralkodik az ember felett, és megakadályozza, hogy igaz életet éljen. A filozófia elsősorban a szenvedélyek terápiájaként jelentkezik.*”⁴

Ez a terapeutaattitűd már a preszókratikus filozófiában megtalálható,⁵ a szókratikusoknál (elsősorban a cinikus filozófiában) is találkozunk vele,⁶ a hellenisztikus és a császárkori antik bölceletben pedig uralkodóvá válik.⁷

* A tanulmány utószóként készült a platóni ÁLLAM-nak az Atlantisz Kiadónál a közeljövőben megjelenő új fordításához.